

مجله اقتصادی

شماره‌های ۷ و ۸، مهر و آبان ۱۴۰۱، صفحات ۲۹-۵

واکاوی دیپلماسی اقتصادی مطلوب جمهوری اسلامی ایران در ژئوپلیتیک تاجیکستان و ترکمنستان

محمد جونی

دانش آموخته دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

mr.jooni@yahoo.com

با ایران در چند حوزه نزدیک به خود به صورت بازیگری فعال در عرصه روابط بین‌الملل حضور داشته و در پی بسط و گسترش حوزه بازیگری خود بوده است. با اضمحلال اتحاد جماهیر شوروی و به وجود آمدن کشورهای نو پا، توجه ایران به سمت این منطقه جلب شد. بازیگری ایران در منطقه‌ی آسیای مرکزی مبنایی اقتصادی و فرهنگی داشته و کمتر با حساسیت‌های تند همراه بوده است. در این پژوهش تلاش می‌شود، با استفاده از روش پژوهش توصیفی-تحلیلی و رویکردی بین‌رشته‌ای متشکل از تحلیل سیاست خارجی در قالب آینده‌پژوهانه و سناریو محور با تحلیل نقاط قوت و ضعف داخلی و فرصت‌ها و چالش‌های محیطی در قالب دو مدل مدیریت استراتژیک (سوات و پستل) به تحلیل کارآمدی دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در کشورهای آسیای مرکزی پرداخته و در ادامه راهکارهای مناسب جهت موفقیت راهبردهای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در این کشورها ارائه شود. یافته‌های پژوهش حاکی از این مهم است که دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در کشورهای منطقه‌ی آسیای مرکزی با توجه مقدمات و محدودرات داخلی و محیطی روبه رشد اما در سطح مطلوبی قرار نداشته است و در این رابطه دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی در این جمهوری‌ها نیز زیربنا و ریل‌گذار روابط اقتصادی دو کشور بوده است. واژگان کلیدی: آسیای مرکزی، جمهوری اسلامی ایران، دیپلماسی اقتصادی، استراتژی.

۱. مقدمه

ظهور مفهوم دیپلماسی اقتصادی یک پیشرفت نسبتاً جدید در مطالعه دیپلماسی است که از دهه ۱۹۸۰ آغاز شده است. موضوع نظری کلیدی در مطالعه دیپلماسی اقتصادی این است که دیپلماسی اقتصادی تا چه حد با دولت و منافع عمومی مرتبط است یا اینکه آیا به طیف وسیع‌تری از بازیگران و منافع اجتماعی مربوط می‌شود. دیپلماسی اقتصادی یکی از ابزارهای اصلی سیاست خارجی دولت‌ها است. جهانی شدن اقتصاد این امر را برای دولت‌ها ضروری می‌سازد که همه ابزارها را در خدمت عوامل اقتصادی قرار دهد تا در چارچوب اقتصاد باز، رشد پایدار حاصل و اشتغال ایجاد شود. تقویت بین‌المللی شدن شرکت‌ها و جذب سرمایه‌گذاری خارجی مولد به بخش اساسی دیپلماسی اقتصادی کشورها تبدیل شده است.

دیپلماسی اقتصادی به «مسائل اقتصادی بین‌المللی» برای «افزایش رفاه» می‌پردازد که «اولویت اصلی دولت‌ها در اکثر مناطق جهان» بوده است. در یک مفهوم گسترده، دیپلماسی اقتصادی را می‌توان به عنوان هر فعالیت دیپلماتیکی که منافع اقتصادی دولت را ارتقا می‌دهد، تعریف کرد. همچنین شامل دیپلماسی است که از منابع اقتصادی برای دستیابی به یک هدف سیاست خارجی خاص استفاده می‌کند. در معنای محدود، دیپلماسی اقتصادی به ترویج صادرات و سرمایه‌گذاری داخلی مربوط می‌شود که گاهی اوقات به این نوع از دیپلماسی، دیپلماسی تجاری می‌گویند.

دیپلماسی اقتصادی در سیاست خارجی اهمیت فزاینده‌ای پیدا کرده است و در چارچوب رقابت شدید بین‌المللی، دیپلماسی اقتصادی با تقویت نقش روابط اقتصادی و تجاری - که ثابت کرده عنصر اولویت‌دار روابط بین‌الملل در قرن بیست و یکم است - کانون سنتی تر و شناخته‌شده‌تر دیپلماسی را غنی‌تر کرده است. چارچوب دیپلماسی اقتصادی باید به دنبال متعادل کردن فضای باز تجاری با اهداف استراتژیک سیاست خارجی باشد. در فضای رقابت جهانی افزایش یافته، توجه به دیپلماسی اقتصادی به میزان قابل توجهی افزایش یافته است.

منطقه‌ی آسیای مرکزی از مناطق دارای اهمیت استراتژیک، ژئواکونومیک و ژئوکالچر است. اکثر کشورهای این منطقه تا دوره قاجار قسمتی از سرزمین ایران بودند. با تصرف این نواحی توسط روسیه تزاری این کشورها جزئی از قلمرو روسیه تزاری و سپس اتحاد جماهیر شوروی شدند. با فروپاشی اتحاد شوروی و استقلال جمهوری‌های آسیای مرکزی، این منطقه دچار خلأ قدرت

گردیده و کشورهای مختلف با هدف نفوذ در این منطقه‌ی استراتژیک راهبردها و استراتژی‌های خاصی اجرا نمودند. چنانکه ذکر شد جمهوری اسلامی ایران دارای اشتراکات تاریخی، فرهنگی و هویتی مهمی با کشورهای این منطقه است. بعد از فروپاشی اتحاد شوروی و شکل‌گیری این جمهوری‌ها طرفین به دلایل مختلف در پی ایجاد روابط دوجانبه و چندجانبه برآمدند. روابط جمهوری اسلامی ایران با این جمهوری‌ها از اوایل استقلال تا زمان فعلی تحت تأثیر عوامل و مؤلفه‌های گوناگونی قرار گرفته است. جمهوری اسلامی ایران در راستای اهداف و منافع ملی خود اقدام به طرح‌ریزی استراتژی‌های سیاست خارجی خود در منطقه در راستای تأمین اهداف سیاست خارجی خود نموده است. اقدامات و رویکردهای اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در ارتباط با کشورهای منطقه‌ی آسیای مرکزی تحت عنوان دیپلماسی اقتصادی قسمتی عمده از استراتژی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در این منطقه بوده است. این پژوهش با اتخاذ یک چارچوب مفهومی «بینا رشته‌ای» متشکل از دو مدل برنامه‌ریزی مدیریت استراتژیک یعنی سوات و پستل و همچنین استفاده از تکنیک‌های آینده‌پژوهی و سناریوسازی (روش سناریوسازی مخروطی) این مسئله را مورد تحلیل آسیب شناسانه قرار دهد که عوامل کارآمدی یا ناکارآمدی دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در این منطقه (کشورهای تاجیکستان و ترکمنستان) کدامند؟

۲. چارچوب نظری

پژوهش با ایجاد «مدلی مفهومی»^۱ متشکل از دو مدل برنامه‌ریزی استراتژیک (سوات^۲ و پستل^۳) به عنوان ابزار پژوهش و آینده‌پژوهی (سناریوسازی)^۴ به عنوان تکنیک پژوهش تلاش خواهد کرد، دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در دو جمهوری تاجیکستان و ترکمنستان را مورد بررسی قرار دهد.

1 . Conceptual Mod
2 .Swot
3 .Pestel
4 . Scenario building

ابزارهای پژوهش

«سوات»: یک ابزار تجزیه و تحلیل استراتژی بر اساس چهار مؤلفه: نقاط قوت و ضعف (در داخل)، فرصت‌ها و تهدیدات (محیط) است. یک استراتژی خوب را تناسب بین وضعیت خارجی و ویژگی‌های داخلی تعریف می‌کنند (Isoherranen, 2012:25).

	تهدیدها (Threats)	فرصت‌ها (Opportunities)	محیط داخل
قوت‌ها (Strengths)	$S+T=ST$	$S+O=SO$	قوت‌ها (Strengths)
	$W+T=WT$	$W+O=WO$	ضعف‌ها (Weaknesses)

جدول (۱): استراتژی‌های سوات منبع: نگارندگان

راهبردهای مستخرج از مدل سوات:

- راهبرد (اس. او^۱) یا تهاجمی^۲: کشورها با تأکید بر نقاط قوت داخلی سعی می‌کنند از فرصت‌های محیطی نهایت استفاده را ببرند.
- راهبرد (اس. تی^۳) یا اقتضایی^۴: کشورها با استفاده از نقاط قوت داخلی سعی می‌کنند با تهدیدهای محیطی مقابله کنند.
- راهبرد (دبلیو. او^۵) یا انطباقی^۶: با استفاده از فرصت‌های محیطی می‌کوشند نقاط ضعف داخلی را ترمیم کنند.
- راهبرد (دبلیو. تی^۷) یا تدافعی^۸: هدف از این استراتژی کم کردن نقاط ضعف داخلی و پرهیز از از تهدیدات ناشی از محیط خارجی است. در این استراتژی دولت‌ها سیاست خارجی منفعلی دارند (Osita, et al. 2014:27).

1 .SO
2 . Offensive
3 .ST
4 . Contingent
5 .WO
6 . Adaptive
7 .WT
8 . Defensive

تحلیل «پستل»: پستل یک ابزار برنامه‌ریزی استراتژیک و مکمل سوات است که بر زمینه‌ها و عوامل خارجی تأکید دارد (Mullerbeck, 2015:2). بر ارزیابی تأثیر عوامل سیاسی، اجتماعی، تکنولوژیکی، زیست‌محیطی و قانونی که ممکن است بر روی یک دولت داشته باشد، تأکید دارد. (Rastogi & Trivedi, 2016:386)

رویکرد پژوهش: آینده‌پژوهی

آینده‌پژوهی

آینده‌پژوهی یک حوزه مستقل بین‌رشته‌ای است که «بل» آن را شناسایی، ابداع، ارائه، آزمون و ارزیابی آینده‌های ممکن و محتمل تعریف می‌کند تا بر پایه ارزش‌های جامعه، آینده‌های مرجح را انتخاب و برای پی‌ریزی و ساخت «مطلوب‌ترین آینده» اقدام نماید (نظری و همکاران، ۱۳۹۴:۹).

آینده؛ انواع، عناصر

ممکن^۱: هر حالت آینده که به هر نحو ممکن است واقع شود.

محتمل^۲: حالتی از آینده که بر اساس روندهای موجود، احتمال وقوع بیشتری داشته باشند.

باورپذیر^۳ (موجه): هر حالت آینده که بر اساس دانش امروز بشر، قابلیت وقوع دارد یا می‌تواند محقق شود.

مطلوب^۴ یا مرجح^۵: حالتی از آینده که وقوع آن مطلوبیت بیشتری دارد (حاجیان، ۱۳۹۲:۳۶).

آینده از چهار عنصر رویدادها^۶، روندها^۷، تصویرها^۸ و اقدام‌ها^۹ تشکیل می‌شود (اسلامی و حسنی، حسنی، ۱۳۹۵:۴۹).

سناریوسازی

در اواخر دهه ۱۹۷۰ محققان «دانشگاه استنفورد»^۱ استفاده از سناریوها را به عنوان مبنای توسعه در طراحی راهکارهای راهبردی مورد بررسی قرار دادند. برنامه‌ریزی سناریو یک عنصر برنامه‌ریزی

1 - Possible Futures
2 - Probable Futures
3 - Plausible Futures
4 - Desirable Futures
5 - Preferable Futures
6 - Events
7 - Trends
8 - Images
9 - Actions

استراتژیک بر اساس شیوه‌ها و فن‌آوری‌های مدیریت نامحدود بودن آینده است (Cherepovitsyn & Ilinova, 2018:435). تجزیه و تحلیل سناریو به عنوان هنر کنار هم قرار دادن روندهای فعلی جهت روبرو شدن با ترکیبات غیرمنتظره آینده‌ی تعجب‌آور توصیف می‌شود (Barma And Others, 2016; 119). برنامه‌ریزی سناریو نه تنها شامل تشکیل سناریوها بلکه مجموعه‌ای از راه‌حل‌های مدیریت و اقدامات در برنامه‌ریزی استراتژیک است (Frolova et al, 2017:312).

۳. ادبیات پژوهش

محمودی (۱۳۹۲) در مقاله‌ای تحت عنوان «تعاملات اقتصادی تاجیکستان و ایران و دورنمای آینده روابط دو کشور در دهه‌های اخیر» نتیجه گرفته که دو کشور از مشترکات عمیق تاریخی و روابط پایدار و گسترده سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و امنیتی برخوردارند و در جهت شفاف‌سازی و تعمیق رابطه خود باید با جلب اعتماد بیشتر روسیه، در مناسبات خود گام بردارند. امیراحمدیان و رضازاده (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با عنوان: «مؤلفه‌های داخلی مؤثر بر سیاست خارجی تاجیکستان» با واکاوی مؤلفه‌های شکل دهنده و تأثیرگذار داخلی بر سیاست خارجی تاجیکستان نتیجه می‌گیرند که تاجیکستان در دو زمینه امنیتی و اقتصادی گسترده‌ترین وابستگی را به روسیه دارد و به همین دلیل نمی‌توان ارتباط با تاجیکستان بدون تأثیر عامل روسیه را تصور کرد.

توکلی و برزگر (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان «دیپلماسی اقتصادی و سیاست همسایگی ایران و ترکمنستان» در پی پاسخ به این مسئله پژوهش بوده‌اند که: الزامات و ظرفیت‌های سیاست همسایگی جمهوری اسلامی ایران با ترکمنستان کدام‌اند؟ با فرض ایجاد ظرفیت‌های گوناگون سیاسی، اقتصادی و فرهنگی همسایگی ترکمنستان برای ایران، این مهم را عاملی جهت دفاع تنگنای اقتصادی و سیاسی ایران در نظر گرفته است. نواختی مقدم و اصولی (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان: «فرصت‌ها و چالش‌های همکاری ژئواکونومیک ایران و ترکمنستان» به بررسی فرصت‌ها و چالش‌های اکونومیک ترکمنستان برای ایران پرداخته و مهم‌ترین فرصت‌ها را در حوزه انرژی و انتقال آن دیده است و چالش‌های چون نقش ایالات متحده و مشکلات بانکی دو کشور را در این زمینه مشخص نموده است. نوآوری پژوهش حاضر در توجه به سطوح داخلی و خارجی با تکیه بر

داده‌های کمی به روز و ارائه یک آسیب‌شناسی جامع همراه با آینده‌پژوهی دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در دو جمهوری تاجیکستان و ترکمنستان است.

۴. تعیین و تحلیل پیشران‌های اقتصادی

پیشران‌ها، مجموعه‌ای از عوامل و متغیرهایی هستند که در درون و بیرون سیستم مورد مطالعه اثرگذاری قابل توجهی بر روی سایر مؤلفه‌ها داشته و در ساخته شدن آینده سیستم نقش قابل توجهی دارند (مرزبان، رضایان و جهانشاهی، ۱۳۹۸: ۱۶۸). در این قسمت پیشران‌های منبعث از بحث اقتصاد چون: مدل اقتصادی، نرخ رشد، نرخ تورم، درآمد سرانه، بدهی خارجی، شاخص فساد مالی، سرمایه‌گذاری خارجی، وضعیت منابع انرژی، ظرفیت‌های حمل‌ونقل، موقعیت ژئوپلیتیکی، وضعیت منابع آبی، تجارت دوجانبه (صادرات و واردات)، هم‌تکمیلی اقتصادی، ظرفیت‌های تکنولوژیکی با هدف امکان‌سنجی موفقیت یا ناکامی دیپلماسی اقتصادی ایران در منطقه ذکر و تحلیل خواهد شد.

تاجیکستان

در این قسمت از پژوهش پیشران‌های اقتصادی مربوط به ایران و تاجیکستان را فهرست و سپس تحلیل می‌نماییم.

جدول ۲: قوت و ضعف‌های اقتصادی

ردیف	عنوان	توضیحات	قوت	ضعف
ES1	نرخ رشد	ایران با نرخ رشد اقتصادی ۳٫۵٪ در سال ۲۰۱۷ از نرخ رشد خوبی در منطقه برخوردار بوده است اما در سال ۲۰۱۸ به منفی ۱۰٫۸٪ رسیده است در چشم‌اندازی کلی ایران از نرخ رشد خوبی در سال‌های اخیر برخوردار بوده است.	✓	
ES2	مراکز سرانه	ایران با درآمد سرانه ۲۰۰۰ هزار دلار در سال ۲۰۱۷ و ۱۹۱۳ دلار در سال ۲۰۱۸ از درآمد نسبتاً خوبی برخوردار بوده است.	✓	
ES3	تولید ناخالص داخلی	تولید ناخالص ملی ایران ۴۳۶٫۵۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۸ بوده است که با توجه به بازگشت تحریم‌های آمریکا سری نزولی داشته است.	✓	
ES4	نرخ بیکاری	نرخ بیکاری در سال ۲۰۱۸ به ۲۰٫۱٪ درصد افزایش یافته است. هرچند تورم در سال ۲۰۱۷ و ۱۸ افزایش یافته است اما در سال‌های اخیر تورم به خوبی مهار شده بود.	✓	
ES5	صادرات و واردات	حجم صادرات ایران ۹۱٫۹۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۷ بوده است و هم‌زمان واردات ایران در این سال ۷۰٫۵۳ میلیارد دلار بوده است که تراز اقتصادی مثبتی را نشان می‌دهد.	✓	
ES6	هم‌تکمیلی اقتصادی	ایران با داشتن پتانسیل‌های مختلف اقتصادی (کشاورزی، انرژی، فنی و تکنولوژیکی) هم‌تکمیلی و هم‌پوشانی مناسبی با منطق‌های آسیای مرکزی دارد.	✓	
ES7	ظرفیت‌ها برای تاجیکستان	جمهوری اسلامی ایران یکی از سرمایه‌گذاران در طرح‌های عمرانی چون احداث تونل، جاده ... می‌باشد. همچنین ایران می‌تواند انرژی فسیلی مورد نیاز این کشور را تامین کند.	✓	
ES8	توافقنامه‌های دوجانبه	توافقنامه درباره ترغیب و حفظ متقابل سرمایه‌گذاری (۱۹۹۷/۰۷/۱۸)، وفاقنامه درباره اجرای مالیات بندی نو طرفه و پیشگیری از فرار مالیاتی، کمیسیون مشترک همکاری‌های اقتصادی و تجاری.	✓	
EW1	شرایط تجاری	ایران و تاجیکستان از شرکای تجاری همسایگی ب حساب نمی‌آیند.	✓	
EW2	نرخ تورم	نرخ تورم ایران در سال ۲۰۱۷ حدود ۵٫۱٪ بوده است. تورم در سال ۲۰۱۸ به ۳۱٫۰۸٪ درصد افزایش یافته است.	✓	
EW3	مدل اقتصادی	مدل اقتصادی ایران تقریباً دولتی می‌باشد و نقش سرمایه‌گذاری خصوصی هنوز به حد مناسب نرسیده است.	✓	

Sources: <https://fa.tradingeconomics.com>.

جدول ۳: فرصت و تهدیدات اقتصادی

فرصت‌ها (Opportunities) و تهدیدات (Threats) اقتصادی (Economic) تاجیکستان در ارتباط با جمهوری اسلامی ایران			
ردیف	عنوان	توضیحات	فرصت / چالش
E01	مدل اقتصادی	اصل نوازدهم قانون اساسی نظام اقتصادی کشور تاجیکستان را شکل‌های گوناگون مالکیت تشکیل می‌دهد. نولت فعالیت آزاد اقتصادی و بازرگانی آزاد و حفظ منافع تمام شکل مالکیت منجمله خصوصی را تضمین می‌کند.	✓
E02	نرخ رشد	تاجیکستان با داشتن نرخ رشد ۴٫۵٪ در سال ۲۰۱۷ و ۷٫۲٪ در سال ۲۰۱۸ نرخ رشد مطلوبی برخوردار می‌باشد.	✓
E03	نرخ تورم	نرخ تورم در این کشور از ۸٪ در سال ۲۰۱۷ به ۲٫۱۸٪ رسیده است و نرخ تورم بالای بصری نمی‌آید.	✓
E04	هم‌تکمیلی اقتصادی	تاجیکستان با داشتن نیازهای اقتصادی خاصی چون مصالح ساختمانی، ماشین‌آلات برقی، بخش‌های هواپیمایی، مواد پتروشیمی که در ایران به وفور تولید می‌شوند بازار خوبی برای صادرات ایران می‌باشد. همچنین این کشور میوه و محصولات اولیه نساجی را به ایران صادر می‌کند.	✓
E05	نرخ بیگاری	نرخ بیگاری تاجیکستان با رقم ۲٫۳ درصد از وضعیت مطلوبی برخوردار می‌باشد.	✓
ET1	درآمد سرانه	تاجیکستان با درآمد سرانه ۳۱۰۰ دلار در سال ۲۰۱۷ و ۲۸۹۶ دلار در سال ۲۰۱۸ از درآمد سرانه مناسبی برخوردار نمی‌باشد.	✓
ET2	تولید ناخالص داخلی	تاجیکستان با ۷۰٫۱۵ میلیارد دلار از تولید ناخالص بالای برخوردار نمی‌باشد.	✓
ET3	شاخص فساد مالی	تاجیکستان با قرار گرفتن در رتبه ۱۶۱ جهانی از فساد تریم کشورها از نظر اقتصادی می‌باشد.	✓
ET4	سرمایه‌گذاری خارجی	طبق ماده ۸ قانون سرمایه‌گذاری خارجی در تاجیکستان سرمایه‌گذاری خارجی در قلمرو جمهوری تاجیکستان ملی نخواهد شد. اما با این وجود حجم سرمایه‌گذاری خارجی در این کشور چندان مطلوب نبوده است. ایران هم در ردیف کشورها حافظ رتبه در سرمایه‌گذاری در این کشور نیست.	✓

Sources: <https://fa.tradingeconomics.com>.

اطلاعات و آمار جداول فوق حکایت از نقاط قوت اقتصادی ایران منبعث از وضعیت اقتصادی این کشور دارد. هم‌چنین هم‌تکمیلی اقتصادی، ظرفیت‌های مختلف اقتصادی، توافقنامه‌های اقتصادی دوجانبه در کنار نقاط ضعف داخلی محدود و فرصت‌های اقتصادی تاجیکستان چون: مدل اقتصادی این کشور، هم‌تکمیلی اقتصادی... در کنار تهدیدات اندک اقتصادی چون فساد اقتصادی، حضور کشورهای رقیب... چشم‌انداز روشنی برای سیاست اقتصادی ج.ا.ایران در تاجیکستان متصور می‌شود.

جدول ۴: قوت‌ها و ضعف‌های تکنولوژیکی

نقاط قوت و ضعف تکنولوژیکی (Technical) جمهوری اسلامی ایران			
ردیف	عنوان	توضیحات	قوت (S) / ضعف (W)
TS1	ظرفیت‌های تکنولوژیکی	ایران در زمینه سد سازی، ساختن تونل، پل، جاده می‌تواند به تاجیکستان کمک کند.	✓
TS2	تولید برق	ایران با تولید ۲۶۵٫۱ میلیارد کیلووات برقی دارای رتبه ۱۶ در دنیا می‌باشد. با توجه به منابع عظیم آبی تاجیکستان می‌تواند نفع فزاینده‌ای در روابط دو کشور باشد.	✓
TS3	جاده	ایران با ۱۹۸٫۸۸ هزار کیلومتر جاده دارای رتبه ۲۸ در دنیا می‌باشد.	✓
TS4	نولت الکترونیک	ایران در سال ۲۰۱۸ از بین ۱۹۳ کشور جهان دارای رتبه ۸۶ شده است. ایران در سال ۲۰۱۸ توسعه قابل توجهی داشته است.	✓
TS5	استفاده از اینترنت	طبق آمار ۲۰۱۷ تقریباً ۲۰ درصد جمعیت ایران از اینترنت استفاده می‌کنند.	✓
TS6	استفاده از نانو تکنولوژی	ایران تا پایان دسامبر سال ۲۰۱۷ با انتشار ۸ هزار و ۷۹۱ مقاله در این زمینه توانسته است رتبه چهارم جهانی را از آن خود کند، ضمن آنکه ایران همچنین با تولید ۴۰ درصد علم نانو بیشترین سهم تولید این علم را در میان کشورهای اسلامی دارد.	✓
TS7	راه آهن	ایران با ۸۴۰۰ کیلومتر ریل قطار دارای رتبه مناسب ۲۵ در دنیا می‌باشد.	✓
TS8	راه آبی	ایران دارای ۸۵۰ کیلومتر مسیر آبی می‌باشد.	✓
TS9	فرودگاه	ایران با داشتن ۳۱۹ فرودگاه رتبه ۲۲ این زمینه را در اختیار دارد.	✓

Sources: www.indexmundi.com.

جدول ۵: فرصت و تهدیدات تکنولوژیکی

فرصت‌ها و تهدیدات تکنولوژیکی (Technical) تاجیکستان برای جمهوری اسلامی ایران				
ردیف	عنوان	توضیحات	فرصت	تهدید
T01	ظرفیت‌های تکنولوژیکی	سدسازی، تونل‌سازی، جاده‌سازی، کارخانجات ماشین‌آلات کشاورزی از ظرفیت‌های تکنولوژیکی تاجیکستان برای ایران هستند.	✓	
T02	تولید برق	این کشور هرچند منابع عظیم آبی برای تولید برق در اختیار دارد اما هنوز موفق به استفاده مطلوب از آن نشده است. اما یک فرصت خوب برای سرمایه‌گذاری ایران می‌باشد.	✓	
T03	صادرات برق	تاجیکستان با ۱۰۰۰ میلیون کیلووات ساعت صادرات برق در این زمینه کشور مطرحی در این زمینه نیست.	✓	
T04	تولیت الکترونیک	تاجیکستان با قرار گرفتن در رتبه ۱۳۱ جهان در سال ۲۰۱۸ این زمینه از وضعیت مطلوبی برخوردار نمی‌باشد.	✓	
TT2	جاده	تاجیکستان با داشتن تنها ۲۷٫۷ هزار کیلومتر جاده در رتبه ۹۸ جهانی و دارای زیرساخت‌های ارتباطی زمینی مناسبی نمی‌باشد. اما در صورت توسعه می‌تواند ایران را از طریق زمینی به شرق روسیه، چین و قزاقستان وصل کند.	✓	
TT4	راه آهن	تاجیکستان به علت کوهستانی بودن تنها ۶۸۰ کیلومتر ریل راه آهن دارد می‌باشد.	✓	
TT5	راه آبی	تاجیکستان کشوری محصور در خشکی می‌باشد.	✓	
TT6	فرودگاه	تاجیکستان با داشتن تنها ۲۴ فرودگاه از وضعیت حمل و نقلی هوایی مناسبی برخوردار نمی‌باشد.	✓	
TT7	استفاده از اینترنت	احدیه بین‌المللی ارتباط الکترونیک نهاد وابسته به سازمان ملل متحد جایگاه کشورهای جهان را در استفاده از اینترنت تعیین کرده است که بیش از ۱۶ درصد مردم این کشور در سال ۹۵ به اینترنت دسترسی ندارند.	✓	

Sources: <https://fa.tradingeconomics.com>.

اگر فرصت‌های تکنولوژیکی تاجیکستان در زمینه تولید برق، سدسازی، احداث تونل و جاده را بهترین فرصت‌های این کشور برای حضور فنی-تکنولوژیکی ایران در نظر بگیریم، باید گفت ایران با داشتن تجارب علمی و فنی ارزشمند در زمینه احداث تونل، جاده و سدسازی، دارای بهترین و قوی‌ترین نقاط قوت برای حضور موفق در این کشور است. البته تهدیداتی چون نداشتن زیرساخت‌های مناسب حمل و نقل به صورت مانع عمل خواهند کرد.

جدول ۶: قوت و ضعف زیست-محیطی

نقاط قوت و ضعف محیطی (environmental) جمهوری اسلامی ایران				
ردیف	عنوان	توضیحات	قوت (S)	ضعف (W)
ES1	وضعیت اقلیم	ایران از کشورهای است که تنوع اقلیمی در آن حکم است. این تنوع اقلیمی از مزایای آب و هوایی ایران می‌باشد. از ۱۳ اقلیم شناخته شده جهان، ۱۱ اقلیم در ایران وجود دارد.	✓	
ES2	موقعیت ژئوپلیتیکی	مزیت‌های استراتژیک و ژئوپلیتیکی ایران نقش مهمی در چشم انداز رقابت جهانی برای شکل‌دهی معماری آینده انرژی اوراسیا دارند. ایران یکی از بهترین و کوتاه‌ترین مسیرهای اتصال آسیای مرکزی با آب‌های آزاد می‌باشد که اتصال جغرافیایی با این منطقه دارد. اهمیت موقعیت ژئوپلیتیکی ایران در منطقه بر هیچ‌کس پوشیده نیست. واقع شدن در چهار راه ارتباطی بین شرق مدیترانه، آسیای مرکزی و قفقاز، جنوب شرق آسیا و خاور نور از برتری ایران در این زمینه حکایت دارد و «در مقام مقایسه با ایران، بسیاری از همسایگان در حقایق ژئوپلیتیکی به سر می‌برند. ایران با داشتن ذخایری به میزان ۱۵۸٫۵ میلیارد بشکه نفت دارای رتبه چهارم در دنیا می‌باشد.	✓	
ES3	ذخایرات شده نفت	ایران با تولید ۴ میلیون بشکه در روز دارای رتبه پنجم در این زمینه می‌باشد.	✓	
ES4	تولید نفت	با خروج آمریکا از برجام در حال حاضر صادرات نفت ایران چیزی حدود دو میلیون بشکه در روز می‌باشد که این مقدار بعد از اجرایی شدن دور دوم تحریم‌ها در ۱۳ آبان احتمالاً باز هم تغییر خواهد کرد.	✓	
ES5	صادرات نفت	ایران با داشتن ۱۹۸۴۰۰۰۰۰۰۰ مترمکعب گاز حائز رتبه دوم در جهان می‌باشد.	✓	
ES6	ذخایرات	ایران با تاجیکستان همسایه نیست.	✓	
EW1	انصاف جغرافیایی			
EW2	وضعیت آب و منابع آن	ارتفاع کل ریزش‌های جوی از اول مهر تا ۱۴ شهریور سال ۹۶-۹۷ بالغ بر ۱۶۹۰٫۵ میلی‌متر بوده که این مقدار بارندگی نسبت به میانگین دوره‌های مشابه در آن مدت (۲۴۶۰٫۷ میلی‌متر) ۳۱٫۳ درصد کاهش نشان می‌دهد. آمار و ارقام منابع آبی کشور بیانگر اوضاع نابسامان کشور در این حوزه است چراکه از یک سو با کاهش آب‌های سطحی و از سوی دیگر کاهش آب‌های زیر زمینی مواجه هستیم، علاوه بر این، وضعیت بارندگی‌ها نیز چندان مناسب نیست.	✓	

Sources: www.indexmundi.com.

جدول ۲: فرصت‌ها و تهدیدات زیست-محیطی

فرصت‌ها و تهدیدات زیست-محیطی (environmental) تاجیکستان برای جمهوری اسلامی ایران				
ردیف	عنوان	توضیحات	فرصت	تهدید
EO1	وضعیت آب	تاجیکستان در بین دو رودخانه بزرگ منطقه - آمودریا و سیردریا واقع است. در تاجیکستان ذخیره‌های اصلی آبی منطقه وجود دارند. قریب به ۷۰٪ ذخیره‌های منطقه ای آب را تشکیل می‌دهد. از روی این امر جمهوری تاجیکستان جای هشتم را در جهان دارد.	✓	
EO2	ذخائر نفت	تاجیکستان با ذخائر نفتی ۱۲ میلیون بشکه ای نفت در این زمینه نیازمند واردات نفت می‌باشد و این فرصتی برای صادرات نفت ایران به این منطقه می‌تواند باشد.	✓	
EO3	ذخائر گاز	تاجیکستان دارای ۵۰ میلیارد مترمکعب ذخائر گاز می‌باشد. ایران می‌تواند گاز به این کشور صادر کند.	✓	
EO4	کشاورزی	محصولات کشاورزی تاجیکستان از واردات ایران ب حساب می‌آیند.	✓	
EO5	کفزارت	آلومینیم از صادرات تاجیکستان به ایران می‌باشد. همچنین منابع کفی اورانیم در دسترس دارد.	✓	
EO6	وضعیت اقلیم	آب و هوای تاجیکستان قاره‌ای، نیمه استوایی و نیمه خشک و بختی صحرایی است. میانگین بارندگی سالانه در اکثر مناطق جمهوری بین ۷۰۰ تا ۱۶۰۰ میلی‌متر است. اقلیم‌های گوناگون در این کشور وجود دارد.	✓	
ET1	موقعیت ژئوپلیتیکی	تاجیکستان با قرار گرفتن در منطقه ی آسیای مرکزی کانون توجه قدرت های منطقه ای و فرامنطقه ای می‌باشد. این وضعیت برای ایران می‌تواند یک تهدید ب حساب آید.	✓	
ET2	اتصال جغرافیایی	ایران و تاجیکستان مرز زمینی ندارند.	✓	

Sources: <https://fa.tradingeconomics.com>.

ایران نقاط قوت متنوع محیطی چون منابع عظیم انرژی فسیلی و مسیر انتقال انرژی منطقه جهت حضوری موفق در تاجیکستان دارد. ضعف‌های معدودی چون عدم اتصال جغرافیایی وجود دارد. به نظر می‌رسد با توجه به نقاط قوت محیطی، فرصت‌های محیطی زیادی برای حضور موفق ایران در تاجیکستان وجود دارد.

ترکمنستان

آمار و شاخص‌های کلان اقتصادی جمهوری ترکمنستان با «نرخ رشد» اقتصادی ۵.۶٪ در سال ۲۰۲۰، درآمد سرانه ۱۸۲۰۰ دلار در سال ۲۰۱۸، «نرخ تورم» ۱۰٪ درصد در سال ۲۰۲۰، «نرخ بیکاری» ۹.۳٪ در سال ۲۰۲۰، «رتبه فساد مالی» ۱۶۵ در سال ۲۰۲۰، موازنه تجاری این کشور با صادراتی معادل ۶.۷ میلیارد دلار و واردات ۵۷.۴ دلاری در سال ۲۰۲۰ تراز تجاری مثبت و بدهی خارجی ۵۴٪ میلیارد دلار در همین سال که بدهی نسبتاً پایینی است، حکایت از اقتصادی با ثبات و رو به رشد داشته است (CIA World Factbook, December 1, 2020).

جدول ۸. قوت و ضعف‌های اقتصادی، تکنولوژیکی و زیست-محیطی جمهوری اسلامی ایران در ارتباط با جمهوری ترکمنستان

ردیف	عنوان	توضیحات	قوت	ضعف
۱	اقتصادی	۱-مدل اقتصادی: به عقیده اندیشمندان مدل اقتصادی ایران نه بازاری و نه دولتی و از این نظر منحصربه‌فرد است. ۲-ترکمنستان در تفکرات اقتصادی ایران: با توجه به هم‌مرز بودن و پتانسیل‌های مختلف، تاجیکستان جایگاه مهمی در تفکرات اقتصادی ایران داشته است. ۳-سرمایه‌گذاری: با وجود درخواست ترکمنستان از کشورهای حاشیه‌ی دریای خزر جهت سرمایه‌گذاری در صنایع نفت و گاز این کشور، حجم سرمایه‌گذاری ایران در ترکمنستان در حد مطلوبی نبوده است.	*	
۲	زیست‌محیطی	۱-ژئواکونومیکی: -نفت: منابع غنی نفت در ارتباط با ترکمنستان از نقاط قوت به حساب می‌آیند. -گاز: با وجود داشتن دومین منابع گازی جهان اما ایران هر ساله مقادیر زیادی گاز از کشور ترکمنستان وارد می‌کند و علاوه بر این در زمینه ترانزیت این محصول می‌تواند با این کشور همکاری کند. -منابع آبی: ایران از نقاط خشک کره زمین است؛ اما از نظر دسترسی به آب-های آزاد می‌تواند کشور محصور در خشکی ترکمنستان را به آب‌های آزاد وصل کند. ۲-ژئوپلیتیکی: -موقعیت استراتژیک: موقعیت ژئوپلیتیک ایران و دسترسی به آب‌های آزاد در ارتباط با ترکمنستان نقطه قوت به حساب می‌آید. ۳-اتصال جغرافیایی: ایران و ترکمنستان ۱'۴۱۴ کیلومتر مرز مشترک دارند و این کشور دروازه دسترسی ایران به آسیای مرکزی است. در بحث رژیم حقوقی دریای خزر هم دیدگاه‌های دو کشور تا حدودی به هم نزدیک هستند. ۴-ظرفیت‌های حمل‌ونقل: با توجه به هم‌مرز بودن حمل‌ونقل ریلی، جاده‌ای و دریایی دو کشور از نقاط قوت ارتباط دو کشور هستند.	*	
۳	تکنولوژیکی	ج.ا.ایران در زمینه تکنولوژی‌های مرتبط با نفت و گاز، حمل‌ونقل و زیرساخت‌های حمل‌ونقل، مصالح ساختمانی، خودروسازی، لوازم خانگی... و به صورت خلاصه ایران در زمینه تکنولوژی‌های مرتبط با واردات کشور ترکمنستان ظرفیت و پتانسیل همکاری با این کشور را دارا است.	*	

Sources: <https://fa.tradingeconomics.com>, <https://www.indexmundi.com>.

پیشران‌های مندرج در جدول (۸) حکایت از این دارد که در بخش اقتصادی به عقیده اندیشمندان مدل اقتصادی ایران نه بازاری و نه دولتی و از این نظر منحصر به فرد است و چون عضو سازمان تجارت جهانی نیست، قطعاً پیوند مستحکمی با اقتصاد جهانی ندارد. بنابر اطلاعات مندرج در سایت «ايندکس ماندی» ایران از نظر شاخص آزادی اقتصادی در سال ۲۰۲۰ از بین ۱۸۰ کشور جهان در رتبه ۱۶۴ قرار داشته که نسبت به سال ۲۰۱۹ نه پله سقوط کرده است. ایران با وجود تحریم‌های گسترده امریکا صادراتی به میزان ۴۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۰ و وارداتی معادل ۳۹.۷۶ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۰ و دارای موازنه تجاری مثبت بوده است. هم‌تکمیلی اقتصادی دو کشور با توجه به جنس صادرات و واردات دو کشور در سطح مطلوبی است. در بخش زیست‌محیطی که در دو قسمت ژئواکونومیکی و ژئواستراتژیک تحلیل شدند حاکی از این مهم است که در زمینه نفت، گاز و سایر منابع زیست‌محیطی نقاط قوت خوبی برای ارتباط با این کشور داریم. ذخایر اثبات شده نفت ایران تا سال ۲۰۲۰ میلادی یکصد و پنجاه و هفت میلیارد و دو بیست میلیون بشکه و همچنین برق تولیدی در ایران ۳,۲۷۲ میلیارد کیلووات ساعت در سال ۲۰۲۰ بوده است. در زمینه تکنولوژیکی ایران در زمینه تکنولوژی‌های مرتبط با نفت و گاز، حمل‌ونقل و زیرساخت‌های حمل‌ونقل، مصالح ساختمانی، خودروسازی، لوازم خانگی و ... به صورت خلاصه ایران در زمینه تکنولوژی‌های مرتبط با واردات کشور ترکمنستان ظرفیت و پتانسیل همکاری با این کشور را دارا است. ایران در صورت رفع تحریم‌ها توان و انگیزه سرمایه‌گذاری در بخش انرژی ترکمنستان را دارا است. این موارد از نقاط قوت داخلی اقتصادی ایران نسبت به جمهوری ترکمنستان هستند. تحلیل نهایی از جدول فوق برجسته بودن نقاط قوت اقتصادی داخلی ایران در هر سه زمینه‌ی مورد بررسی را نشان می‌دهد.

جدول ۹. فرصت‌ها و تهدیدات اقتصادی (Economical)، تکنولوژیکی (Technical) و زیست-محیطی (Environmental) ترکمنستان در ارتباط با ایران

ردیف	عنوان	توضیحات	قوت	ضعف
		۱-مدل اقتصادی:		
		بر اساس گزارش اتاق مشترک ایران و ترکمنستان علیرغم آنکه نزدیک ۳۰ سال از استقلال ترکمنستان می‌گذرد، اقتصاد این کشور همچنان «دولتی» بوده است اما گام‌های برای خصوصی‌سازی اقتصاد برداشته شده است.		
		۲-ایران در تفکرات اقتصادی ترکمنستان:		
		قربانقلی بردی محمداف، رئیس‌جمهوری ترکمنستان همواره توسعه همکاری‌های مفید با جمهوری اسلامی ایران را از اولویت‌های اصلی سیاست خارجی این کشور آسیای مرکزی عنوان کرده است.		
		۳-سرمایه‌گذاری:		
۱	اقتصادی	بر اساس گزارش UNCTAD 2020، ورودی مستقیم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به ترکمنستان با ۹٪ افزایش به ۲.۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۹ در مقایسه با ۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۸ بوده است و عمدتاً سرمایه‌گذاری در بخش استخراج نفت و گاز بوده است. چین، روسیه، قزاقستان و ازبکستان سرمایه‌گذاران اصلی در این کشور هستند.	*	
		۴-محصولات صادراتی و وارداتی:		
		صادرات اصلی: گاز طبیعی، نفت تصفیه شده، نفت خام، الیاف پنبه، کودها، برق.		
		واردات اصلی: محصولات آهن، ماشین‌آلات کشاورزی، داروهای بسته‌بندی شده، مصالح ساختمانی.		
		۱-ژئواکونومیکی:		
		نفت: ذخایر اثبات شده نفت ترکمنستان در سال ۲۰۲۰ میلادی ۶۰۰ میلیون بشکه است که در رتبه ۴۱ جهان قرار گرفته است.		
		گاز: ذخایر اثبات شده گاز طبیعی ترکمنستان در سال ۲۰۲۰ میلادی معادل ۷/۵۰۴/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰ مترمکعب است که این کشور را در رتبه پنجم جهان قرار دارد.		
۲	زیست‌محیطی	منابع آبی:	*	
		-جبر جغرافیایی و محاط بودن در خشکی، نزولات اندک جوی، واقع بودن در ترکمنستان در موقعیت پائین‌دستی این کشور را به طور کامل به آب‌های ورودی وابسته کرده است. مشخصاً ایران دومین منبع تأمین آب شیرین این کشور بعد از تاجیکستان است.		
		-«سد دوستی» که به صورت مشترک توسط ایران و ترکمنستان بر روی رود هرپرود ساخته شده است نمونه‌ای از «دیپلماسی دوستانه آبی» دو کشور است.		

رژیم حقوقی دریای خزر: در زمینه رژیم حقوقی دریای خزر ایران و ترکمنستان مواضع تا حدودی نزدیک به هم دارند.

ژئوپلیتیکی:

-موقعیت استراتژیک:

ترکمنستان با داشتن مرز زمینی با ایران مکملی ژئوپلیتیک در ارتباط ایران با آسیای مرکزی است و همچنین با توجه به محصور بودن ترکمنستان در خشکی، ایران نقشی رها بخش در جهت ارتباط این کشور با آب‌های آزاد دارد. دو کشور نسبت به هم نقشی «لولایی» و «گذرگاهی» داشته و مکمل ژئوپلیتیک هم هستند.

-اتصال جغرافیایی:

ترکمنستان و ایران با هم همسایه هستند و حدود ۹۹۲ کیلومتر مرز مشترک خاکی و ۲۲۸ کیلومتر مرز مشترک آبی دارند.

-ظرفیت‌های حمل و نقل:

ترکمنستان در زمینه توسعه خطوط ارتباطاتی (جاده‌ای، راه‌آهن و دریایی) تلاش مضاعفی مبذول داشته تا به قطب حمل و نقل کالا در منطقه تبدیل گردد. در این زمینه می‌توان به افتتاح راه‌آهن سه‌جانبه (قزاقستان، ترکمنستان، ایران) در سال ۲۰۱۴ اشاره نمود. در این راستا بندر جدید ترکمن باشی در ساحل دریای خزر نیز در می ۲۰۱۸ به بهره‌برداری رسید. مرزهای ریلی و جاده‌ای سرخس، جاده‌ای لطف‌آباد، ریلی اینچه برون، مرز دریایی امیرآباد در استان مازندران به ترکمن باشی بین ایران و ترکمنستان فعال هستند.

کشور ترکمنستان در زمینه تکنولوژی‌های مرتبط با انرژی (نفت و گاز)، تولید برق و تأسیس نیروگاه، کشاورزی، ساختمان با فقر تکنولوژیک روبرو است که ایران در این زمینه می‌تواند فرصت را غنیمت شمرده و وارد این حوزه شود.

۳ تکنولوژیکی:

*

Sources: www.indexmundi.com, <https://fa.tradingeconomics.com>.

تحلیل پیشران‌های اقتصادی حکایت از این دارد که کشور تاجیکستان در زمینه اقتصادی شامل: ۱- اقتصادی، ۲- زیست‌محیطی و ۳- تکنولوژیکی فرصت‌های مناسبی جهت حضوری موفق برای سیاست خارجی ایران دارا است.

در زمینه اقتصادی با تفکیک آن به چهار قسمت: «مدل اقتصادی»، «ایران در تفکرات مسئولان این کشور»، «صادرات و واردات» و «سرمایه‌گذاری» مشاهده می‌شود که بر اساس گزارش اتاق مشترک ایران و ترکمنستان علیرغم آنکه نزدیک ۳۰ سال از استقلال ترکمنستان می‌گذرد، اقتصاد این کشور همچنان «دولتی» بوده و از فساد اقتصادی، سیستم ضعیف و بسته اقتصادی، ناکارآمدی

سیستم پولی و بانکی، عدم نقش آفرینی مؤثر بخش خصوصی در اقتصاد کشور، استفاده ناکارآمد از منابع و کندی انجام اصلاحات بازار مالی و اقتصادی رنج می‌برد و همچنین از نظر شاخص آزادی اقتصادی در سال ۲۰۲۰ از بین ۱۸۰ کشور جهان در رتبه ۱۷۰ قرار گرفته است و اقتصاد ترکمنستان بستگی زیادی به تولید و صادرات گاز طبیعی، نفت، پتروشیمی و تا حدی پنبه، گندم و منسوجات دارد.

محصولات صادراتی و وارداتی جمهوری ترکمنستان هم‌تکمیلی مناسبی با صادرات و واردات ایران دارند. آمارها نشان می‌دهد که در سال ۱۳۹۹ ترکمنستان با سهم کمتر از نیم درصد از کل صادرات ایران در جایگاه سیزدهم مقاصد صادراتی در بین کشورهای همسایه قرار دارد. این کشور در بین ۱۵ کشور همسایه، نهمین مبدأ وارداتی ایران محسوب می‌شود. روابط اقتصادی دو کشور از وضعیت قابل قبولی در سال گذشته برخوردار نبوده است که خود منتج از شیوع بیماری کرونا و سایر عوامل چون اختلاف دو کشور بر سر بدهی گازی ایران به این کشور بوده است. در قسمت دوم به فرصت‌ها و موانع «زیست‌محیطی» پرداخته شده است و در چند بخش مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته‌اند:

در بخش اول: تحت عنوان «ژئواکونومیکی» به بررسی منابع «نفت»، «گاز» و «آب» ترکمنستان پرداخته شده و با مراجعه به سایت‌های معتبر آماری میزان این منابع تحلیل شده است. در بخش «نفت» و «گاز» که عمده‌ترین بخش‌های سرمایه‌گذاری این کشور هستند، با وجود موانع موجود سرمایه‌های خارجی را جذب کرده‌اند.

در بحث «آب» جبر جغرافیایی و محاط بودن در خشکی، نزولات اندک جوی، واقع بودن در ترکمنستان در موقعیت پائین دستی این کشور را به طور کامل به آب‌های ورودی وابسته کرده است. مشخصاً ایران دومین منبع تأمین آب شیرین این کشور بعد از تاجیکستان است. «سد دوستی» که به صورت مشترک توسط ایران و ترکمنستان بر روی رود هریرود ساخته شده است، نمونه‌ای از «دیپلماسی دوستانه آبی» دو کشور است. در ارتباط با رژیم حقوقی دریای خزر ایران و ترکمنستان مواضع تا حدودی نزدیک به هم دارند. با وجود اقدامات و تلاش‌های ترکمنستان در سطوح داخلی و منطقه‌ای و حتی جهانی و میزبانی از نشست‌های زیادی با هدف غلبه بر بحران کم‌آبی، این بحران همچنان یکی از مهم‌ترین چالش‌های زیست-محیطی این کشور است.

بخش دوم مبحث پیشران‌های «زیست‌محیطی»: به پیشران‌های ژئوپلیتیکی پرداخته شد و در سه بخش: موقعیت استراتژیک، اتصال جغرافیایی و ظرفیت‌های حمل‌ونقل مورد بررسی قرار گرفته‌اند. جغرافیایی ترکمنستان باعث شده است این کشور به دروازه‌ی آسیای مرکزی تبدیل گردد. ترکمنستان با داشتن مرز زمینی و آبی با ایران مکملی ژئوپلیتیک در ارتباط ایران با آسیای مرکزی است و همچنین با توجه به محصور بودن ترکمنستان در خشکی، ایران نقشی رها بخش در جهت ارتباط این کشور با آب‌های آزاد دارد و به صورت خلاصه دو کشور نسبت به هم نقشی «لولایی» و «گذرگاهی» داشته و مکمل ژئوپلیتیک هم هستند و این خصیصه فرصتی مهم برای سیاست خارجی ایران است.

در بحث «ظرفیت‌های حمل‌ونقل» ترکمنستان قابل ذکر است که این کشور در زمینه توسعه خطوط ارتباطاتی (جاده‌ای، راه‌آهن و دریایی) تلاش مضاعفی مبذول داشته تا به قطب حمل‌ونقل کالا در منطقه تبدیل گردد. در این زمینه می‌توان به افتتاح راه‌آهن سه‌جانبه (قزاقستان، ترکمنستان، ایران) در سال ۲۰۱۴ اشاره نمود. در این راستا بندر جدید «ترکمن باشی» در ساحل دریای خزر نیز در می ۲۰۱۸ به بهره‌برداری رسید. مرزهای ریلی و جاده‌ای سرخس، جاده‌ای لطف‌آباد، ریلی اینچه برون، مرز دریایی امیرآباد در استان مازندران به ترکمن باشی بین ایران و ترکمنستان فعال هستند که فرصت‌های خوبی جهت توسعه روابط دوجانبه هستند.

بخش سوم مبحث پیشران‌های «زیست‌محیطی»: به مباحث تکنولوژیکی پرداخته شده است که ذکر شده است، کشور ترکمنستان در زمینه تکنولوژی‌های مرتبط با انرژی (نفت و گاز)، تولید برق و تأسیس نیروگاه، کشاورزی، ساختمان با «فقر تکنولوژیک» و «عقب‌افتادگی فنی» روبرو است که ایران در این زمینه می‌تواند فرصت را غنیمت شمرده و وارد این حوزه شود. در پایان بررسی و تحلیل پیشران‌های اقتصادی ترکمنستان در ارتباط با ایران می‌توان ادعا کرد که با وجود محیطی فرصت‌زا برای حضور اقتصادی موفق ایران در این کشور اما مجموعه عواملی چون بحث بدهی گازی ایران به این کشور، حضور رقبای چون چین، روسیه، ترکیه، سیاست‌های بسته ترانزیتی و سخت‌گیرانه ترکمنستان، ایران نتوانسته است از این فرصت‌ها به صورت کامل استفاده کند.

۵. روندها، رویدادها و تصاویر

روندها، رویدادها و تصاویر شناخته شده ترین واژه های آینده پژوهی اند که بر دو ویژگی آینده متمرکزند. روندها اشاره به پیوستگی تاریخی و زمانی دارند و رویدادها بر گسستگی های تاریخی تأکید می ورزند.

تاجیکستان

در آغاز روابط، ریاست جمهوری تاجیکستان در پیام های خود به مجلس عالی تاجیکستان بر گسترش همکاری های اقتصادی تاجیکستان با همسایگان نزدیک خود بخصوص ایران تأکید نمودند. برای پیشبرد همکاری های همه جانبه بین تاجیکستان و ایران بیش از ۱۵۰ سند تنظیم کننده همکاری های دوجانبه به امضاء رسیده اند. کمیسیون مشترک همکاری های اقتصادی و تجاری تاجیکستان و جمهوری اسلامی ایران تأسیس شده است. تاکنون دوازده اجلاس کمیسیون مشترک همکاری های اقتصادی، فنی و فرهنگی بین ایران و تاجیکستان برگزار شده است. دوازدهمین اجلاس کمیسیون مشترک اقتصادی دو کشور در تاریخ ۲۳ و ۲۴ آبان ماه ۱۳۹۶ در شهر دوشنبه برگزار شد (سایت سفارت تاجیکستان در ایران، ۱۳۹۷/۱۱/۲۶).

سرمایه گذاری های ایران در تاجیکستان: به دلیل وضعیت سیاسی دشوار در تاجیکستان پروژه های خاص اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در این کشور بعد از پایان این بحران در سال ۱۹۹۷ و با آغاز دوره ریاست جمهوری خاتمی در این کشور آغاز شدند. دیدار خاتمی از تاجیکستان در سال ۲۰۰۲ و دیدار برگشت رحمان از ایران در سال ۲۰۰۳ به توسعه روابط اقتصادی تاجیکستان و ایران کمک کرد. طرفین توافق کردند، ایران در یکی از بزرگ ترین پروژه های تاجیکستان (سنگ توده ۲) سرمایه گذاری کند. این نیروگاه برق آبی با تلاش های مشترک بر روی رودخانه وحش (در جنوب) ساخته شد. هزینه این تأسیسات به ۲۲۰ میلیون دلار رسید که ۱۸۰ میلیون آن توسط ایران و ۴۰ میلیون توسط تاجیکستان سرمایه گذاری شده است. قرار شد طرف سه سال و نیم این طرح به بهره برداری برسد و ایران با بهره برداری ۱۲ و نیم ساله از عایدات این طرح، سرمایه گذاری خود را دریافت نماید و سپس تسهیلات به صورت کامل به تاجیکستان واگذار گردد (Dodikhudoev & Niyatbekov 2008:135). احداث «تونل استقلال» که قرارداد آن در سال ۲۰۰۳ در دوره ریاست جمهوری خاتمی امضا شده بود، در سال ۲۰۰۶ به بهره برداری رسید. در سال ۲۰۱۲ نیز رؤسای

جمهور سه کشور ایران، تاجیکستان و افغانستان توافق کردند که در جهت احداث خط راه آهنی که این سه کشور را به یکدیگر متصل سازد، تلاش کنند (امیراحمدیان و رضازاده، ۱۳۹۱: ۴۷).

ترکمنستان

روابط اقتصادی دو کشور ایران و ترکمنستان در چند زمینه پررنگ‌تر بوده است که عبارتند از: حمل و نقل و کریدورهای ترانزیتی، همکاری در زمینه نفت و گاز، همکاری در حوزه برق و انرژی و تبادلات کالا و خدمات. ترکمنستان یکی از تولیدکنندگان و صادرکنندگان اصلی گاز طبیعی است و بیش از دوسوم صادرات ترکمنستان را گاز تشکیل می‌دهد.

در زمینه حمل و نقل و کریدورهای ترانزیتی با توجه به اینکه ترکمنستان محصور در خشکی است و همچون سایر کشورهای منطقه‌ی آسیای مرکزی به آب‌های آزاد دسترسی ندارد، از زمان استقلال تلاش کرده است تا مسیرهای انتقال کالا و انرژی را تنوع بخشیده و جبر موجود در مسیر انتقال انرژی از طریق روسیه را تا حدودی از بین ببرد. به همین خاطر مسیر ایران با توجه به همسایگی با ایران و کوتاه و باصرفه بودن آن مورد توجه این کشور قرار گرفت و در همین رابطه در سال ۱۹۹۶ راه آهن مشهد - سرخس - تجن افتتاح شد (امیدی، فلاحی و آقامحمدی، ۱۰: ۱۳۹۴). در همین راستا خط لوله انتقال گاز کورپچه - کردکوی که یک خط لوله ۲۰۰ کیلومتری (۱۲۰ مایل) است و از میدان کورپچه در ترکمنستان به کردکوی در ایران منتقل می‌شود، افتتاح شد. اهمیت این خط لوله در این است که اولین خط لوله‌ای است که انحصار روسیه در این زمینه در ارتباط با انتقال گاز ترکمنستان را شکست. خط لوله در سال ۱۹۹۷ افتتاح شد و با افتتاح آن ترکمنستان از وابستگی کل خط لوله روسیه خارج شد. هزینه این پروژه ۱۹۰ میلیون دلار بود و ظرفیت انتقال سالانه ۸ میلیارد متر مکعب گاز را دارد خط لوله دیگر دولت آباد - سرخس - خانگیران است که ترکمنستان را به ایران متصل می‌کند و در سال ۲۰۱۰ تکمیل شد. این خط لوله از میدان گازی دولت آباد در ترکمنستان تا یک پالایشگاه گاز در خانگیران ایران ادامه دارد. طول آن ۱۸۲ کیلومتر (۱۱۳ مایل) با ظرفیت اولیه ۶ میلیارد متر مکعب در سال است که می‌تواند به ۱۲ میلیارد متر مکعب در سال افزایش یابد. هزینه کل مرحله اولیه پروژه ۱۸۰ میلیون دلار بود (Abbasi, 2017: 19).

در دوره احمدی‌نژاد و روحانی بخش انرژی ایران به شدت تحت تأثیر تحریم‌های آمریکا و اروپا قرار داشته است. اگرچه ایران دارای دومین ذخایر بزرگ گاز در جهان است اما برای تأمین

نیازهای داخلی خود به واردات گاز متکی است. ایران از عدم سرمایه‌گذاری در بخش انرژی رنج می‌برد و با زیرساخت‌های خط لوله خود به‌ویژه در شمال کشور مشکلات جدی دارد؛ بنابراین گاز ترکمنستان نقش رو به رشدی در برآوردن این نقش داشته است. با توجه به قطع واردات گاز روسیه از ترکمنستان مسیر ایران می‌تواند جایگزین خوبی برای این مسیر برای انتقال گاز ترکمنستان به اروپا باشد (Vasánczki, 2011: 41). در بحث صادرات گاز ترکمنستان نکته‌ای به چشم می‌خورد و «روندی» ثابت در این زمینه بوده است این مهم است که ترکمنستان بارها صادرات خود را متکی به یک کشور خارجی نموده است و بعد از چند سال که فشار حاصل از عدم تنوع مسیر صادرات گاز خود را احساس کرده است به فکر مسیر جایگزین و جدیدتر افتاده است. در آغاز استقلال که تنها مسیر انتقال گاز این کشور مسیر روسیه بود، بعد از چند سال مسیر ایران مورد استفاده قرار گرفت و در سال‌های اخیر مسیر شرق که به چین منتهی می‌شود، افتتاح گردید و در حال حاضر هم خط لوله «تاپی» و «ترانس خزر» مورد توجه کشور ترکمنستان هستند. فعلاً مسیر ایران به علت مشکلات حاصل از عدم پرداخت بدهی‌های ایران تا حدودی از رونق افتاده است و باید منتظر تحولات آتی بین دو کشور ماند.

ذکر شد که ایران و ترکمنستان فرصت‌های متعدد و مناسبی برای افزایش همکاری‌ها در حوزه اقتصادی دارند و صدالبته چالش‌های مختلف مانع بزرگی در راه استفاده از این فرصت‌ها بوده‌اند. «روند» های اقتصادی بین دو کشور در سال‌های بعد از استقلال تنها در ارتباط با «رویداد» های قطع گاز صادراتی ترکمنستان بر روی ایران و «رژیم حقوقی دریای خزر» منقطع گردیده است.

۶. سناریوهای سیاست خارجی ایران

با تکیه بر پیشران‌ها، روندها، رویدادها و تصاویر این سناریوها برای سیاست خارجی ایران در تاجیکستان و ترکمنستان قابل ذکر است:

تاجیکستان

سناریوهای محتمل

سناریوی اول: «قوی‌ترین حالت مطلوب»: با توجه به سفر رئیس‌جمهور ایران در خرداد ۱۳۹۸ به تاجیکستان و دیدار با رئیس‌جمهور تاجیکستان و تأکید طرفین بر توسعه مناسبات سیاسی و اقتصادی، بازسازی روابط پیشین و تقویت همکاری‌های تهران و دوشنبه و در مقابل استقبال گرم

رئیس‌جمهور تاجیکستان از آقای روحانی و تأکید رحمان بر توسعه مناسبات با ایران، به‌ویژه در حوزه اقتصاد و با مشارکت بخش خصوصی ایران، انتظار می‌رود یخ روابط دو کشور آب شده و آرام‌آرام روابط طرفین به سطح مطلوبی و معمولی - البته نه در سطح روابط استراتژیک و شریک تجاری برتر - ارتقاء یابد. در تحلیل این سناریو باید گفت سیاست خارجی ایران در تاجیکستان همواره تحت تأثیر ساختار بین‌الملل و خصوصاً تهدیدات ناشی از خصومت آمریکا با ایران بوده است. در این سناریو که جز طیف سناریوهای «مطلوب» قرار می‌گیرد، با لحاظ کردن این مؤلفه انتظار می‌رود اگر تغییری در روابط ایران و آمریکا رخ ندهد این سناریو احتمال بالای ۷۵ درصد به وقوع بپیوندد.

سناریوی دوم: «محتمل‌ترین حالت نامطلوب»: با توجه به شرایط و مقتضیات حاکم بر سیاست بین‌المللی و محیط پیرامونی جمهوری اسلامی ایران و تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا علیه ایران و قاعداً تأثیر آن بر روابط ایران و تاجیکستان، روابط فعلی رونق چندانی نخواهد یافت و همین روند سردی روابط ادامه پیدا خواهد کرد و البته انتظار نمی‌رود روابط طرفین بیش‌ازپیش تیره و سرد گردد. این سناریو که در ردیف سناریوهای «ایستا» قرار می‌گیرد در صورت ادامه همین روند تا ۵۰ درصد به بالا احتمال وقوع خواهد داشت.

سناریوی سوم: «بدترین حالت محتمل»: تحت تأثیر ساختار فعلی سیاست بین‌المللی و ادامه تحریم‌های همه‌جانبه آمریکا، ترس سایر کشورها از ایجاد تعاملات اقتصادی، سیاسی... با ایران، رویکرد تاجیکستان نسبت به ایران از وضعیت سردی وارد فاز خصمانه شده و تاجیکستان همچنان با عضویت ایران در سازمان شانگهای مخالفت خواهد کند و بیش‌ازپیش زمینه حضور رقبای منطقه‌ای ایران یعنی عربستان سعودی و اسرائیل در راستای ضربه به ایران در تاجیکستان فراهم خواهد شد. این سناریوی «بحرانی» با همین روند احتمال وقوع حدود ۲۵ درصد به بالا خواهد داشت.

سناریوهای مطلوب (مرجح)

«برادر بزرگ موعظه‌گر؛ برادر کوچک سربه‌راه»: در این وضعیت ایران با تأکید بر قرابت و تشابه تاریخی، فرهنگی و اجتماعی و سرمایه‌گذاری اقتصادی در طرح‌های زیربنایی (انرژی، حمل‌ونقل...) انتظار دارد، برخورد تاجیکستان با ایران به‌سان برادر بزرگی باشد که برادر کوچک از وی حرف - شنوی برادرانه دارد. با ادامه همین روندها احتمال وقوع این سناریو حدود ۲۵ درصد خواهد بود.

ترکمنستان

سناریوهای محتمل

با تکیه بر پیشران‌ها، روندها، رویدادها و تصاویر این سناریوها برای سیاست خارجی ایران در ترکمنستان قابل ذکر است.

سناریوی اول: «سناریوی بدون شگفتی»:

در این سناریو فرض می‌شود که روندها و تصاویر جاری بدون تغییرات مهم و رخ دادن «رویدادی خاص» به مسیر فعلی خود ادامه خواهند داد و به نوعی روابط دو کشور در سطح فعلی و با همین وضعیت ارتباط سیاسی، اقتصادی و فرهنگی باقی خواهد ماند. این نوع از سناریو در گروه سناریوهای ایستا قرار می‌گیرد.

سناریوی دوم: «محتمل‌ترین حالت مطلوب» یا «سناریوی خوش بینانه»:

در این سناریو انتظار می‌رود با توجه به پیروزی آقای رئیسی در انتخابات ریاست جمهوری و تمرکز بیشتر سیاست خارجی ایشان بر استراتژی «نگاه به شرق»، «شعار چندجانبه‌گرایی اقتصادی» و «سیاست همسایگی» و همچنین توافق روسای جمهور ایران و ترکمنستان در نشست ۱۴۰۰ سازمان شانگهای در ارتباط با اختلافات گازی و واردات گازی از این کشور مجدداً از سر گرفته شده که در واقع هم نیازهای داخلی انرژی را برطرف می‌کند و هم مفری برای شکست انزوای حاصل از تحریم‌های امریکا است و نهایتاً روابط دو کشور به سمت رونق مجدد پیش خواهد رفت.

سناریوی سوم: «محتمل‌ترین حالت نامطلوب» یا «سناریوی بدبینانه»:

با توجه به آنکه بر اساس پیشران‌های مختلف سیاسی، اقتصادی و فرهنگی و وجود نقاط قوت فراوان داخلی و فرصت‌های گسترده ترکمنستان برای ایران روابط دو کشور باید در حد بسیار مطلوبی باشد، اما با توجه به شرایط و مقتضیات حاکم بر سیاست بین‌المللی و محیط پیرامونی ایران، تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا علیه ایران و قاعدتاً تأثیر آن بر روابط ایران و ترکمنستان، بحث‌بدهی‌های گازی ایران به این کشور و قطع جریان گاز توسط ترکمنستان و سایر دلایل این رابطه در حال حاضر در سطح مطلوبی قرار ندارد و حتی ایران جز ده شریک اقتصادی این کشور هم به

حساب نمی‌آید، ماندن در همین سطح از روابط خود از محتمل‌ترین حالت‌های نامطلوب مابین دو کشور است.

سناریوی چهارم: «بدترین حالت محتمل» یا سناریوی «فاجعه»:

با توجه به آنکه استراتژیکی‌ترین بخش از روابط دو کشور به خرید گاز این کشور توسط ایران و بحث انتقال گاز این کشور و همچنین مسیرهای انتقال انرژی مربوط می‌شود، در بدبینانه‌ترین حالت ترکمنستان تصمیم به کنار گذاشتن کلی ایران از برنامه‌های انرژی خود خواهد نمود و محصوریت جغرافیایی خود را از طریق چین، روسیه و مسیرهای منتهی به دریای خزر برطرف خواهد نمود. با توجه به این وضعیت ایران ۵۰ میلیارد دلار برای سرمایه‌گذاری در صنایع گازی جهت برطرف نمودن کسری گاز مصرفی نیاز خواهد داشت و با ادامه روند تحریم‌ها، زمستان ۱۴۰۰ شاهد قطع گسترده گاز مصرفی و افزایش آلودگی هوا به خاطر مصرف مازوت جهت ادامه فعالیت نیروگاه‌ها خواهیم بود.

سناریوهای «مطلوب (مرجح)» یا «سناریوی معجزه»:

مطلوب‌ترین سناریو در جهت تأمین منافع ملی ایران در کشور ترکمنستان دو توافق عمده را در دل خود جای می‌دهد: توافق ایران در بحث مسئله هسته‌ای خود و برچیده شدن تحریم‌های ایالات متحده علیه این کشور و عادی شدن روابط ایران با جهان و توافق دوم مربوط به توافق بر سر قیمت گاز وارداتی از کشور ترکمنستان به دنبال توافق روسای جمهور دو کشور در نشست سازمان همکاری شانگهای در ۱۴۰۰ و در نتیجه برطرف نمودن نیازهای انرژی ایران در زمستان ۱۴۰۰ و نهایتاً تبدیل شدن ایران به کشور شریک عمده اقتصادی این کشور خواهد بود.

۷. نتیجه‌گیری

پژوهش با اتخاذ رویکردی «بین‌رشته‌ای»، «آینده‌پژوهانه» متشکل از دو مدل مدیریت استراتژیک (سوات و پستل) و تکنیک سناریوپردازی در پی پاسخ و واکاوی این مسئله بود که عوامل کارآمدی یا ناکارآمدی دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در این منطقه (کشورهای تاجیکستان و ترکمنستان) کدامند؟

در جهت پاسخ به سؤالات فوق پژوهش ابتدا با استفاده از مدل کاربردی و ساده سوات و پستل به تعیین و تحلیل پیشران‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی مؤثر بر روابط جمهوری اسلامی ایران و دو جمهوری ترکمنستان و تاجیکستان اقدام نمود و در این قالب مشخص شد که در زمینه اقتصادی دو کشور دارای ظرفیت‌ها و فرصت‌های مناسبی جهت برقراری روابط دوجانبه‌ی راهبردی می‌باشند و این ظرفیت‌ها و فرصت‌ها اتفاقاً در «هم‌تکمیلی» قابل توجهی نسبت به هم می‌باشند. در ارتباط با دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در ترکمنستان با توجه به پیشران‌های اقتصادی میان دو کشور راهبردی که برای سیاست خارجی ایران در این کشور متصور بودیم، استراتژی تهاجمی و قوی بود که ایران بایستی از نقاط قوت اقتصادی خود در جهت بهره‌بردن از فرصت‌های اقتصادی ترکمنستان استفاده می‌کرد. اما در عین ناباوری مشاهده می‌کنیم ما در بین ده شریک تجاری-اقتصادی کشور ترکمنستان قرار نداریم. می‌توان ادعا کرد که با وجود محیطی فرصت‌زا برای حضور اقتصادی موفق ایران در این کشور اما مجموعه عواملی چون بحث بدهی گازی ایران به این کشور، حضور رقبای چون چین، روسیه، ترکیه، سیاست‌های بسته ترانزیتی و سخت‌گیرانه ترکمنستان، ایران نتوانسته است از این فرصت‌ها به صورت کامل استفاده کند و استراتژی عملی مورد استفاده ایران در زمینه اقتصادی همان استراتژی WO یا انطباقی بوده و ایران سعی کرده با استفاده از فرصت‌های اقتصادی ترکمنستان ضعف‌های داخلی چون کمبود گاز مصرفی داخلی، تحریم‌های امریکا و... را برطرف نماید.

تحلیل روندها، رویدادهای و تصاویر ایران و تاجیکستان در دوره هاشمی رفسنجانی روشن نمود که در این دوره به دلیل اینکه تاجیکستان تازه به استقلال رسیده بود، روند و رویدادها به‌خوبی قابل تشخیص نیستند و به کلامی دیگر هنوز کاملاً شکل نگرفته‌اند. در دوره هشت‌ساله آقای خاتمی پیوستگی در روابط طرفین مشهود است و حملات یازده سپتامبر ۲۰۰۱ هم منجر به پیوستگی بیشتر روابط ایران و تاجیکستان شده است. در دوره احمدی‌نژاد هم پیوستگی مناسبی در روابط دو کشور مشهود است که صدا البته این پیوستگی شاید بیشتر از شخصیت غیرقابل پیش‌بینی احمدی‌نژاد که در ارتباط با تاجیکستان منجر به بخشودگی مطالبات ایران از این کشور شده بود، نشأت گرفته بود. تحلیل روندها و رویدادها و تصاویر در دوره آقای روحانی در روابط طرفین نشان می‌دهد «رویدادهای مربوط به حضور محی‌الدین کبیری» در ایران و «شبکه وابسته به بابک زنجانی» و

مخالفت تاجیکستان به عضویت ایران در پیمان شانگهای به گسستی بزرگ در روابط طرفین انجامید، اما در ادامه با سفر آقای روحانی به تاجیکستان و سفر وزیر خارجه ایران در سال ۱۴۰۰ به این کشور منجر به پیوستگی متعادل تری در روابط گردیده است. با روی کار آمدن آقای رئیسی در ایران هم به نظر می‌رسد با توجه به نگاه جدید سیاست خارجی ایران به شرق روابط دو کشور رو به توسعه خواهد بود. روندها، رویدادها و تصاویر اقتصادی بین دو کشور هم حکایت از توسعه و رونقی در حد ظرفیت‌های طرفین نداشته است.

منابع

- امید، علی، فلاحی، احسان و آقامحمدی، زهرا (۱۳۹۴)، تأثیر سیاست خارجی ترکمنستان بر اقتصاد آن، فصلنامه آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۳۶، ۳۱-۲.
- امیراحمدیان، بهرام، رضازاده، حبیب (۱۳۹۱)، مؤلفه‌های داخلی مؤثر بر سیاست خارجی تاجیکستان، مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، دوره ۱۸، شماره ۸۰، ۵۵-۳۱.
- توکلی، زهرا، برزگر، کیهان (۱۴۰۱)، دیپلماسی اقتصادی و سیاست همسایگی ایران و ترکمنستان، مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۱۶، ۲۸-۳.
- حاجیان، ابراهیم و قصاب، محمود (۱۳۹۲)، آینده و سناریونگاری؛ طبقه‌بندی روش‌ها و دسته‌بندی سناریوها، فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی، سال دوم، شماره ۸، ۶۲-۳۳.
- مرزبان، احمد، رضایان، احد، جهانشاهی، امید (۱۳۹۸)، شناسایی مؤلفه‌های کلیدی و پیشران‌های سرگرمی در بستر سیمای جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه علمی رسانه‌های دیداری و شنیداری، سال سیزدهم، شماره ۴، ۱۸۹-۱۶۳.
- نظری، علی اشرف، محروق، فاطمه، عباسی، امیر (۱۳۹۴)، ارزیابی میزان کاربست روش سناریونویسی در پژوهش‌های روابط بین‌الملل در ایران: بررسی روش شناختی مقالات علمی، فصلنامه رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، سال هشتم، شماره ۳۹، ۴۲-۹.
- نواختی مقدم، اصولی، قاسم (۱۴۰۰)، فرصت‌ها و چالش‌های همکاری ژئواکونومیک ایران و ترکمنستان، پژوهش‌نامه ایرانی سیاست بین‌الملل، ۹(۲)، ۱۶۴-۳۳۴.

- Abbasi, Shumaila(2017), Turkmenistan Country Profile,The Pakistan Business Council: An Overview, (Access 23 October 2021).
- Barma, N, Duebin, B, Lorber, E, Whitlark, R.E. (2016). Imagine a World in Which: Using Scenarios in Political Science, International Studies Perspectives, Vol. 17, No.2, 117–135.
- Cherepovitsyn, Alexey Evgenievich, Ilinova, Alina Alexandrovna(2018), Methods and Tools of Scenario Planning in Areas of Natural Resources Management, European Research Studies Journal,vol.5,No.1, 434-446.
- Dodikhudoev.k, Niyatbekov.v., (2008). The Republic of Tajikistan And The Islamic Republic Of Iran::Coopeation Achivements And Rospects,Central Asia And The Caucasus,VOI.2,No. 50,133-142.
- Frolova, E.V., Rogach, O.V., Kabanova, E.E., Medvedeva, N.V. and Shimanskaya, IY(2017). Tendencies and Prospects of Tourism Industry in Russia: Sociological Analysis of Stereotypes among Population during Tourism Trips, European Research Studies Journal, Vol. 20,No. 2,308-320.
- Isoherranen, V. (2012). Strategy analysis frameworks for strategy orientation and focus, University of Oulu.
- Osita, I. C., Idoko O.i R. & Nzekwe J.a(2014). Organization's stability and productivity: the role of SWOT analysis an acronym for strength. weakness, oppourtunities and threat, International Journal of Innovative and Applied Research, Vol. 2, No. 9, 23- 32.
- Rastogi, N., & Trivedi, K. M. (2016). Pestle Technique—A Tool to Identify External Risks in Construction Projects. International Research Journal of Engineering and Technology (IRJET), 3, 384-388.
- Vasánczki, Luça Zs(2011), Gas Exports in Turkmenistan,l'Ifri, (Access 23 October 2020).